

Az internet mint médium, a sajtószabadság és a demokratikus nyilvánosság – Megfontolások az internetes nyilvánosság jövőbeni szabályozása elé

Az internet az elmúlt évtizedekben alaposan megbolygatta az életünket, új médiumként a demokratikus nyilvánosság teljes megújulását is ígerte. A tanulmány azt vizsgálja, hogy mennyire váltotta be az internet az elmúlt bő két évtizedben ezt az ígéretet, valóban forradalmasította-e a média világot, és hogy lehet-e az államnak szerepe ezen ígéretben foglaltak gyakorlati megvalósulásával, „aprópénzre váltásával” kapcsolatban. A tanulmány e kérdés megválaszolása érdekében röviden áttekinti a sajtószabadság fogalmát abból a szempontból, hogy a jogi felfogás szerint annak alanyát milyen közérdekű kötelezettségek terhelik, amelyek az internet szabályozásának is szükségszerű kiindulópontjai. Ezt követően az internet szabályozásáról, az interneten (is) elérhető szolgáltatásoknak a sajtószabadsághoz fűződő kapcsolatáról, majd a demokratikus nyilvánosság állapotáról az interneten, végül az internet hatására átalakuló „hagyományos” médiáról és újságírásról lesz benne szó, a következtetések levonása előtt.

Kulcsszavak: *internetjog, sajtószabadság, médiaszabályozás*

Szerzői információ:

Koltay András, PhD jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogi karának egyetemi docense. LL.M. fokozatot szerzett 2007-ben a University College Londonon, PhD-fokozatát 2008-ban szerezte a Pázmányon. Legfőbb kutatási területei a szólásszabadság, a médiajog és a személyiségi jogok kérdéseihez kapcsolódnak. A *szólásszabadság alapvető elveiről* címmel 2009-ben jelent meg monográfiája a Századvég Kiadó gondozásában, ezenkívül több mint 100 tudományos publikációt jegyez magyar és külföldi lapokban. 2010 októbere óta a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsának tagja. Főszerkesztője a Iustum Aequum Salutare jogtudományi folyóiratnak, és felelős szerkesztőként jegyzi az In Medias Res, a sajtószabadsággal és a médiaszabályozással foglalkozó tudományos folyóiratot. E-mail: koltay.andras@jak.ppke.hu

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Koltay András. „Az internet mint médium, a sajtószabadság és a demokratikus nyilvánosság”.

Információs Társadalom XIV, 4. szám (2014): 13–29.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIV.2014.4.1>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Koltay András

Az internet mint médium, a sajtószabadság és a demokratikus nyilvánosság

Megfontolások az internetes nyilvánosság jövőbeni szabályozása elé

Bevezetés

Az internet alaposan megbolygatta az életünket. Milliárdnyian vagyunk, akik rendszeresen használjuk, és élvezzük előnyeit. A tudományos kutatások soha nem voltak ilyen könnyen kivitelezhetők, mint most: egy budapesti egyetemi szobából hozzá lehet férni a világ tudományos folyóiratainak teljes anyagához, konferenciát szervezni vagy azonnali kommunikációt folytatni más országbeli tudósokkal, külföldi fórumokon véleményt formálni egyes kérdésekben. Azonnali publikációs lehetőség nyílik, és így az arra adott reflexió is gyorsá válik, külföldi könyveket lehet néhány kattintással beszerezni, és tömegesen tárolni, helyigény nélkül. És ez csak egy szűk terület példája. Mindezek mellett az internet, új médiumként a demokratikus nyilvánosság teljes megújulását is reményként csepegtette szívünkbe. E tanulmány fő kérdése az, hogy mennyire váltotta valóra az internet az elmúlt bő két évtizedben ezt a reményt, valóban forradalmasította-e a média világot, és hogy lehet-e az államnak szerepe e remény gyakorlati megvalósulásával, „aprópénzre váltásával” kapcsolatban.

A kérdés megválaszolásához szükséges röviden áttekinteni a sajtószabadság fogalmát abból a szempontból, hogy a jogi felfogás szerint annak alanyát milyen közérdekű kötelezettségek terhelik, amelyek az internet szabályozásának is szükségszerű kiindulópontjai. Ezt követően az internet szabályozásáról, az interneten (is) elérhető szolgáltatásoknak a sajtószabadsághoz fűződő kapcsolatáról, majd a demokratikus nyilvánosság állapotáról az interneten, végül az internet hatására átalakuló „hagyományos” médiáról és újságírásról lesz szó.

1. A sajtószabadság gyakorlásával járó demokratikus kötelezettségek

Az európai alkotmányok és nyomukban az egyes jogrendszerek igyekeznek elválasztani egymástól a szólás- és sajtószabadság alapjogát. A médiára valamennyi európai államban önálló törvényi szabályozás vonatkozik, az Európai Unió (a továbbiakban: EU) is alko-

tott közös szabályozást az audiovizuális médiaszolgáltatásokra vonatkozóan, az úgynevezett AVMS irányelvet. Közelmúltban megjelent cikkében Thomas Gibbons is kiemeli, hogy a szólásszabadság az egyének és nem az intézmények (médiavállalkozások) joga, a médiához kapcsolódó tulajdonosi jog pedig feltétlen, és nem azonos a szólásszabadsággal (Gibbons 2012). A média mint „intézmény” elismerése ugyanakkor fontos, mert ha eléggé erőteljes, akkor elvben ellen tud állni a külső nyomásnak, de ezzel együtt is, a köz érdekében korlátozás alá vonható (Gibbons 2012).

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a véleménynyilvánítási szabadságról szóló 10. cikkében ugyan nem említi nevesítve, eltérő jogként a sajtószabadságot, de egyrészt az egyezmény szövegéből közvetve kiolvasható annak elismerése (amikor „szemlék közléséről” és a rádiókról, televíziókról nevesítve is szól), másrészt az egyezményre épülő joggyakorlat évtizedek óta gyarapítja a sajtószabadság határaival kapcsolatos joganyagot. A 10. cikk 2. bekezdése pedig e jogokat „kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságokként” említi. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) következetes gyakorlata szerint a médiára hárul a közérdekű információk és közérdekű témákhoz kapcsolódó vélemények közzétételének feladata, sőt kötelezettsége.¹

A sajtószabadság új, demokratikus fogalmának megalkotásában élenjáró magyar Alkotmánybíróság is igyekezett 1989 után önálló jelentést adni a sajtószabadságnak. A 37/1992. (VI. 10.) AB határozat már három évvel a rendszerváltozás után rögzítette, hogy „A sajtó nemcsak a szabad véleménynyilvánítás eszköze, hanem a tájékoztatás is, azaz alapvető szerepe van a véleményalkotás feltételét képező tájékozódásban.”

A szólás- és sajtószabadság megkülönböztetése messze nem csupán elvi kérdés. Ha a két jogot eltérőnek tekintjük, akkor hozzájuk eltérő részjogok és kötelezettségek kapcsolódhatnak. A médiában dolgozót természetesen megilleti a szólásszabadság, de azt csak a médiára vonatkozó speciális szabályozás keretei között gyakorolhatja. A média demokratikus feladataira tekintettel azonban többletvédelem is megilleti. Ilyen jogosultság lehet például az információforrások védelme, a szerkesztőségek házkutatások alóli részbeni mentessége, a különleges belépési és hozzáférési jogosultságok (például egyébként zártkörű vagy korlátozott nyilvánosságú események helyszínére), az újságírókat a média tulajdonosaival és hirdetőivel szemben megillető védelem, vagy a médiát megillető bizonyos adózási kedvezmények. Ezzel párhuzamosan a média Európában speciális tartalmi szabályozás alá esik (például gyűlöletbeszéd, gyermekekre káros tartalom korlátozása, emberi méltóság védelme, kereskedelmi kommunikáció korlátozása), fokozott szerephez jut a szerzői jogi szabályozás, korlátozott a piacra lépés és a túlzott piaci befolyás megelőzése érdekében a tulajdonlás, léteznek a tartalmakhoz való nézői hozzáférést célzó, a médiaszolgáltatások kötelező terjesztését, illetve terjesztésre való kötelező felajánlását előíró *must-carry* és *must-offer* szabályok, a műsorkvóta-szabályok értelmében meghatározott mennyiségű európai (és egyes államokban nemzeti) tartalmat kell közzétenni, és szintén számos állam írja elő a kiegyensúlyozott tájékoztatás kö-

¹Lásd pl. *Observer and Guardian v. the United Kingdom* (app. no. 13585/88. 1991. november 26-i döntés), *Sunday Times v. the United Kingdom* (app. no. 13166/87. 1991. november 26-i döntés), *Thorgeir Thorgeirsson v. Iceland* (app. no. 13778/88. 1992. június 25-i döntés), *MGN Ltd. v. the United Kingdom* (app. no. 39401/04. 2011. január 18-i döntés), *Uj v. Hungary* (app. no. 23954/10. 2011. július 19-i döntés).

telelezettségét, valamint ismeri el a válaszadási jogot. Európában minden állam továbbra is fenntartja és működteti, finanszírozza a közszolgálati médiaszolgáltatás rendszerét, amelynek – mások mellett – két fontos funkciója az, hogy a piac által kielégítetlen közönségigényekre is figyelemmel legyen, valamint hiteles és alapos hírszolgáltatást nyújtson. Herdís Thorgeirsdóttir ezen túllépve amellelt érvel, hogy a média demokratikus feladatainak teljesítése pozitív (előíró jellegű) beavatkozást igényelne, amely rászorítaná a médiát e feladatainak teljesítésére (Thorgeirsdóttir 2005, 2013). (Jelenleg ilyen szabályok csak közvetve kísérlik meg ennek elérését, például a kiegyensúlyozott tájékoztatás szabályán vagy a válaszadás jogán keresztül.)

E jogok és kötelezettségek léte, indokoltsága még a „régii” médiarendszerben alapozódott meg, amikor a nyomtatott sajtó mellett mindössze a rádió és a televízió létezett mint médium. Ugyanakkor az AVMS irányelv már 2007-ben európai szintű szabályozás alá vonta az új szolgáltatások egy részét (a lekérhető médiaszolgáltatásokat, amelyek jó része az internetről érhető el). Az Európai Bizottság által a mediaszabadság és -pluralizmus európai helyzetének áttekintésével megbízott magas szintű munkacsoport (High Level Group) 2013. januári jelentésében megállapította, hogy az internetes szolgáltatások terjedésével jogbizonytalanság keletkezett, mert nehéz megállapítani, hogy mely szolgáltatásra milyen szabályok vonatkoznak, illetve mely államnak van felettiük joghatósága. A jelentés szerint az újságírókat megillető jogok és őket terhelő kötelezettségek az új médiakörnyezetben is tovább élnek, de ez feltétlenül újraszabályozást igényel (High Level Group 2013). Gibbons kiemeli, hogy a média vonatkozásában a magánvállalkozásoknak is lehet közfunkciójuk, túl magánérdekű tevékenységükön (Gibbons 2012: 33.). A médiához való hozzáférés érdekében a magántulajdonú médiavállalkozásoknak is tekintettel kell lenniük közönségük érdekeire, illetve eltérő véleményeket is közzé kell tennie – nem szelektálhat teljes egészében szabadon tulajdonos a vagy szerkesztője ízlése, felfogása alapján (Gibbons 2012: 39).

Ehhez azonban az állam beavatkozása, azaz megfelelő szabályozás és annak alkalmazása szükséges. Az amerikai jogirodalom fősodra szerint ugyanakkor az állami beavatkozásnál (szabályozásnál) minden (így a piac magára hagyott működése is) csak jobb lehet: az állam beavatkozása vagy szükségtelen, vagy egyenesen káros. Andrew Kenyon cikkében röviden összefoglalja ezen érvelések lényegét: ezek alapján a sajtószabadság mindenként egyenlően megillető jog – mindenki szabadon kifejezheti a véleményét, és azok terjesztésére állami korlátozások nélkül, szabadon felhasználhatja a médiát is –, így az egyenlőség állami/kormányzati beavatkozás (cselekvés) nélkül megvalósul. Az állam beavatkozása szükségszerűen eltorzítja a média működését, egyeseket előnyösebb helyzetbe hoz mások rovására, és ezzel csorbítja az Első Alkotmánykiegészítésből fakadó jogokat (Kenyon 2014).

Eric Barendt monográfiájában leszögezi, hogy a szólásszabadság szabályozás tárgya lehet „annak érdekében, hogy gyakorlása hatékonyabb legyen” (Barendt 2005: 69). Gibbons úgy véli, hogy az állam nem kerülheti el a felelősséget, amely a szólásszabadság védelmével kapcsolatban terheli, kiváltképpen a nyilvános vitában való tisztességes részvétel és a véleményekhez való hozzáférés tekintetében (Gibbons 2012). Kenyon azt állítja a jogirodalom elemzését követően, hogy a vitának és a gondolatok sokszínűségének támogatása nem várható el a piacközpontú médiától, azokhoz a piacokon túli támogatásra van szükség (Kenyon 2014).

2. Az internet mint médium

Az interneten nyújtott, elérhető tartalom egy részét bizonyosan „médiának” tekintjük, még ha nem is vagyunk benne egészen biztosak, hol húzódnak határvonalai – az internet mint médium tehát jogi szabályozás tárgya lehet. Az internet szabályozásának kérdése azonban már a kiindulópontnál bizonytalansággal tölti el az e kérdésen töprengőket. El sem juthatunk az egyes részkérdésekhez addig, amíg nem vizsgáljuk meg, hogy az internet mint médium egyáltalán lehet-e különálló, speciális szabályozás tárgya-e, avagy sem?

2.1. Az internet szabályozásáról

A korábbiakban, egy-egy új médium elterjedését követően, rövidebb-hosszabb idő elteltével megjelent az adott médiumra vonatkozó önálló szabályozás (sajtótörvények, rádiójog, később az elektronikus média szabályozása), míg az internetre vonatkozóan ilyen, speciális szabályrendszer az elterjedése óta eltelt bő két évtizedben a nyugati világban még nem született. A múlt század nyolcvanas éveitől kezdve terjedt el egy tudományos nézet, mely szerint a (média)technológia jellege meghatározza a jogi szabályozást is, azaz a jog adaptálódik a technológiához (elsőként lásd de Sola Pool, Ithiel 1983). Ebből a felfogásból az következik, hogy mivel az internetet igen nehézkesen lehet csak szabályozni (joghatósági, végrehajtási, felelősségi kérdések, problémák miatt), ezért azt nem is szükséges szabályozás alá vonni. Ahogyan Majtényi László és Polyák Gábor fogalmaz, „az új média szabadnak született, noha, persze, nem jogmentes terület, semmiféle cenzúrát, fegyelmező hivatalt nem tűr, ennek fő oka, hogy technológiai okokból sem zabolázható állami eszközökkel” (Majtényi–Polyák 2011: 4).

Az internet meglepően kevésbé „új” abban az értelemben, hogy a „hagyományos” média számos problémáját megörökölte, pontosabban megújította, olykor még mértékét is megnövelve reprodukálta az új környezetben, beleértve az önkényes állami beavatkozás lehetőségét, a véleményközlés hatékonyságában és a véleményekhez való hozzáférés esélyeiben mutatkozó egyenlőtlenségeket, valamint a kommercializálódást. Ezekben túlmenően az internet új, nem várt problémákat is generált, a vélemények sokszínűségét veszélyeztető magánkorlátozások új módozataival, a magánszféra megsértésének kibővült lehetőségeivel és a minőségi újságírás gazdasági alapjainak ellehetetlenítésével. Ezek pedig már – ha elfogadjuk őket – kellő súlyú érvek a jogi beavatkozás mellett, amelyet az állítólagosan szabadnak született internetnek mégiscsak tűrnie kell. Persze, ahogy a Majtényi és Polyák is írja, az internet egyáltalán nem jogmentes, az általános hatályú jogszabályok (polgári jog, büntetőjog) vonatkoznak az ott elérhető tartalmakra, és számos internetspecifikus részkérdés is jogilag – jórészt európai uniós szinten – rendezett (elektronikus kereskedelem, hírközlés, lekérhető médiaszolgáltatások, válaszcenzúra, szerzői jogi kérdések), de önálló „internettörvény” nincs, és a meglévő jogszabályok alkalmazásának hatékonysága sem lehet eleve olyan mértékű, mint a „hagyományos” médiavilágban.

Tambini, Leonardi és Marsden az „ősi, szabályozástól mentes internetet” egyszerűen mítosznak nevezi, hiszen az nem függetleníthető a társadalmi lététől, így az azokra

vonatkozó jogi, etikai szabályoktól, vitáktól, károktól, felelőségektől sem (Tambini–Leonardi–Marsden 2007: 294). Des Freedman pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy tévedés az internettel kapcsolatban bármit a technológia által „elvéle elrendeltnek” tekinteni (Freedman 2012: 116). Freedman szerint az internet egy olyan technológiai rendszer, amely egyszerre szolgál magán- és közérdeket – és nem az első ilyen a történelemben (Freedman 2012). Ennek megfelelően teljesen legitim felvetés az, mely szerint az internettel kapcsolatban demokratikus államok – és nem „kiszervezett” magánérdekek képviselői, autoriter kormányzatok vagy átláthatatlan szupranacionális szervezetek –, felismerve a közérdeket, a polgárai számára rendelkezésre álló nagyobb hozzáférést és elszámoltathatóságot célozva, szabályozással élhetnek (Freedman 2012: 98).

A szabályozás technikai nehézsége nem meggyőző érv a szabályozás ellen, legalábbis nem elvi megalapozottságú, hanem csak praktikus. A fő kérdés inkább az, hogy mit szeretnénk az internettől? Ha azt, hogy a lehető legnagyobb mértékben járuljon hozzá a demokratikus nyilvánosság működéséhez, a vélemények sokszínűségéhez, az azokhoz való hozzáférés demokratizálódásához, valamint az offline médiavilágban tapasztalt gazdasági és politikai egyenlőtlenségek kiküszöböléséhez, akkor felvethető a kérdés, hogy képes lehet-e ezen célok megvalósulását elősegíteni a jogi szabályozás? Ha úgy látjuk, hogy e célokat egynémely, az internettel kapcsolatban észlelhető jelenség egyenesen veszélyezteti, akkor szintén felmerül e károk jogi eszközökkel történő elhárításának megkísérlése.

Dawn Nunziato annak szükségét veti fel, hogy az internetre is alkalmazni kelljen az amerikai alkotmányjogban kiforrott ún. *public forum* doktrínát, amely szerint a közösségi terek (parkok, utcák stb.) a véleménynyilvánítás legitim színterei, amelyeket csak alapos indokkal lehet korlátozni (Nunziato 2009). Nunziato amellett érvel, hogy az internetet annak ellenére ilyen közfórumnak kellene tekintetni, hogy ma már az infrastruktúráját működtető eszközök főként magántulajdonban vannak. Ezzel egybevág Robert McChesney és John Foster eszmefuttatása, amely szerint a hírközlés területén végrehajtott dereguláció és privatizáció az első számú felelős az interneten megtalálható tulajdoni koncentrációért, és így az internethez fűzött remények szertefoszlásáért (Foster–McChesney 2011).

2.2. Új szereplők, új szerkesztők

A technika fejlődésével a korábbi, „hagyományos” médiumoktól (nyomtatott sajtó, rádió, televízió) eltérő, újabb szereplőkkel kapcsolatban is felmerülhet, hogy a sajtószabadság alanyai legyenek. A média ökoszisztémájába olyan szereplők is beletartoznak, akik hatással vannak a tartalom felhasználóhoz való eljutására. Vajon ők is a sajtószabadság alanyai lennének, a jog által meghatározott kötelezettségekkel együtt? A német Alkotmánybíróság immár negyedszázados döntése szerint a sajtószabadság minden olyan médiapiaci szereplőnek is alapvető joga, amelynek a tevékenysége magában foglalja a média útján közzétett tartalmak közönséghez való eljuttatását.² A műsorterjesztők, bár

² BVerfGE 77, 346, 354. (Beschluss des Ersten Senats vom 13. Januar 1988).

tartalmat nem állítanak elő, mégis sajátos szerkesztői tevékenységet végeznek, a továbbított szolgáltatások kiválogatása során, amelyet a köz érdekében a *must-carry* és *must-offer* szabályok korlátoznak.

De ma már a korábban ismertekhez képest újabb és újabb szereplőkkel is számolni kell a médiapiaci értékláncban. Mindez elsősorban az online elérhető szolgáltatások elterjedését követően észlelhető jelenség. Ezek a szereplők végezhetnek valamiféle sajátos, tartalom-előállítás nélküli „szerkesztést” (tartalom-aggregátorok, keresőmotorok, közösségi médiumok, internetszolgáltatók, felhasználói kommentelést lehetővé tevő weboldalak tartalomszolgáltatói), vagy végezhetnek a mainstream médiába átszivárgó tartalom-előállítást, a „hagyományos” szerkesztői felelősség nélkül (felhasználói tartalmak, kommentek), illetve eljuttathatnak audiovizuális tartalmakat a nézőkhöz a korábitól gyökeresen eltérő módon (*over-the-top*³ szolgáltatások, többképernyős tartalomterjesztés stb.), és így tovább. Nem egyértelmű, hogy ezek közül melyikük tekinthető a sajtószabadság alanyának, illetve a vele járó kötelezettségek legalábbis némelyikéért felelősnek.

A médiapiacra számos érdekelt található, akiknek érdekei ütközhetnek egymással, és akik végső soron mind-mind képesek lehetnek hozzásegíteni felhasználóikat, közönségüket a demokratikus nyilvánossághoz való hozzájutáshoz. Az Európai Parlament tanulmánya (European Parliament 2013) alapján ilyen érdekelték többek között a készülék-előállítók (televízió, számítógép, tablet, okostelefon, *set-top-box*, játékkonzol, médialejátszó), internethozzáférés-szolgáltatók, „hagyományos” médiaszolgáltatók (mainstream, *free-to-air* szolgáltatók és fizetős, *pay-tv* szolgáltatók), *over-the-top* szolgáltatók és tartalom-előállítók (*content producers*), közösségi oldalak (*social media*), szoftverfejlesztők. Ezek részben egymás sors-, részben pedig versenytársai, és mindegyikkel kapcsolatban kérdés, mennyire érdemes/szükséges szabályozás alá vonni.

A médiakonvergencia jelensége egy érdekes fejleményhez vezetett: miközben a médiatartalmak közzétételére használt eszközök, illetve az egyes, korábban egyetlen eszközhöz kötött tartalmak közelebb kerülnek egymáshoz, illetve egymással átfedésbe kerülnek, addig a tartalom előállítói és szerkesztői körében is jelentkezik a konvergencia. Ma már világos, hogy nem csupán a médiatartalom előállítója szerkeszt, és nem csupán az állít elő médiatartalmat, akinek hivatásánál fogva ez feladata. A korábban idézett Európa tanácsi ajánlásból akár arra is következtethetünk, hogy a tartalom-aggregátorok, applikációkészítők, okosplatform- és operációsrendszer-üzemeltetők, valamint az internethozzáférés-szolgáltatók maguk is a sajtószabadság alanyai, amennyiben rendelkeznek „szerkesztői felelősséggel”. Ezek az új közvetítők egyre nagyobb számban és különféle módokon jelen az olvasó/néző és a média között, és egyre inkább befolyásolni, torzítani tudják az információ áramlását a közlő és befogadó között. Mindennek ellenére nem indokolt ezeket azonos jogi megítélés alá vonni a média „hagyományos” szereplőivel, azaz a sajtószabadság alanyaival. Tevékenységük abban a lényeges sajátosságban eltér, hogy a közvetítők nem állítanak elő tartalmat, hanem a mások által előállított tartalmak közönséghez való eljuttatásában segítik. Mivel azonban ebbéli

³ Azokat a szolgáltatásokat nevezzük *over-the-top* szolgáltatásnak, ahol az interneten keresztül szolgáltatást nyújtó szolgáltató nem felel a jelátvitelért, a felhasználó a nyílt interneten keresztül éri el, az internethozzáférés szolgáltatótól elkülönült, azzal szerződéses kapcsolatban nem áll.

tevékenységük mégis lehet valamiféle „szerkesztés”, hiszen az eljuttatott tartalmak körét képesek meghatározni, vagy legalábbis befolyásolni, a sajtószabadság jogával együtt járó kötelezettségek némelyike rájuk is kiterjedhet, illetve a közérdek védelmében rájuk is kiterjesztendő.

A műsorterjesztők esetében már régóta létezik ilyesfajta jogi kötelezettség (*must-carry*); a jövőben elő lehet majd írni a hozzáférést célzó kötelezettségeket például az okosplatformok üzemeltetőire, szabályozás alá kerülhetnek a keresőmotorok és az internethozzáférés-szolgáltatók is. Ettől még e közvetítők nem lesznek a sajtószabadság teljes jogú alanyai, és így nem terjeszthetők ki rájuk teljes egészében az azzal járó kötelezettségek sem (pl. a válaszadási jognak való megfelelés), de sajátos, korlátozott hatókörű sajtószabadság (vagy azzal rokon részjogosultságok) jogosultjaiként fognak megjelenni.

Másfelől, e közvetítőknek mások sajtószabadságát is tiszteletben kell tartaniuk, és biztosítaniuk kell tevékenységük során a tartalmak, vélemények szabad terjedését. A sajtószabadság hagyományos alanyainak ma már nemcsak az államtól kell tartaniuk, amikor a külső beavatkozástól való mentesség jogát féltik, hanem e közvetítőktől is. Nunziato konkrét példák sokaságát hozza fel annak illusztrálására, hogy milyen módon avatkoznak be e közvetítők a vélemények szabad áramlásába. A szerző szerint a legnagyobb amerikai internetes vállalkozások – a közhiedelemmel ellentétben – nem csupán gazdasági érdekeik mentén, közvetlenül a bevételszerzés céljával teszik mindezt, hanem a politikai vélemények tekintetében is, afféle magáncenzúrát alkalmazva – igaz ez az internethozzáférés-szolgáltatókra, amelyek korlátozhatják az e-mailek küldését vagy egyes tartalmak közönséghez való eljutását, a híraggregátorokra, amelyek negligálhatnak bizonyos, egyébként fontos híreket, és a keresőmotorokra, amelyek korlátozhatják bizonyos tartalmak hozzáférhetőségét (Nunziato 2009). Az állam feladata e tekintetben nem csak az, hogy maga ne avatkozzon be a sajtószabadság gyakorlásába (a szükséges jogi keret meghatározásán és működtetésén túlmenően), hanem az is, hogy a magánfelek általi beavatkozás lehetőségét megszüntesse, vagy legalábbis minimalizálja. A következőkben azon szolgáltatásokról lesz szó, amelyek jelenleg (főszabályként) nem tartoznak a médiaszabályozás hatálya alá, de ennek ellenére képesek hatást gyakorolni a közönséghez eljutó tartalmakra.

2.2.1. *Over-the-top szolgáltatások és okosplatformok*

Over-the-top (OTT) médiaszolgáltatásnak minősülnek azon médiaszolgáltatások (audiovizuális tartalmak), amelyekhez a felhasználó a nyílt interneten fér hozzá, és amelyeknek a szolgáltatója nem felel a jelátvitelért. A felhasználó internet-hozzáférés szolgáltatója független az OTT szolgáltatótól. Ezen új típusú szolgáltatás kínálhat lineáris és lekérhető tartalmakat is, illetve az egyes szolgáltatók oldalainak össze is gyűjthetik a különböző médiaszolgáltatások tartalmait, illetve gyárthatnak saját tartalmakat is (European Parliament 2013). A digitális tartalomterjesztés ökoszisztémájában egyre fontosabb szerepet töltenek be a médiatartalom-fogyasztásra használt okoskészülékek vagy az OTT-szolgáltatások menüje, „alkalmazás-környezete.” Ezen menürendszerek, alkalmazás-környezetek üzemeltetői egy – a műsorterjesztőhöz hasonlítható – szerkesztői tevékenységet látnak el, meghatározzák, hogy mely szolgáltatók (nem csak média) al-

kalmazása kerülhet fel a menübe és milyen helyen. Így sérülhet az egyenlő hozzáférés, illetve nincs biztosíték arra, hogy az legalább átlátható szempontok szerint legyen egyenlőtlen (European Parliament 2013: 33–35). Jelenleg azonban – ellentétben a „hagyományos” műsorterjesztőkkel – e szolgáltatókat sem *must-carry*, sem *must-offer* előírások nem kötik.

2.2.2. Internethozzáférés-szolgáltatók

Az internettel kapcsolatban immár tekintélyes múltra tekint vissza a hálózatsemlegeség elve (másképpen: internet-semlegeség vagy nyílt internet) körüli vita, ami jelenleg is zajlik mind az EU-ban, mind az Egyesült Államokban (aktuális állásáról lásd Bartóki-Gönczy 2014). Az elv szerint az internethozzáférés-szolgáltatók a hálózatukon továbbított adatok, tartalmak között nem tehetnek különbséget, és a forgalommenedzsment gyakorlatának semlegesnek kell lennie a továbbított tartalomtól, alkalmazástól, a hálózatra csatlakoztatott végberendezéstől, valamint a küldő és a fogadó IP-címétől (Berec response 2010). A hálózatsemlegeség elve arra kötelezi az internetszolgáltatókat, hogy átlátható szempontok szerint nyújtsák felhasználóik felé szolgáltatásukat, semmilyen – nem jogszerűtlen – tartalmat ne blokkoljanak, illetve ne korlátozzák az ezekhez való hozzáférést, és ne diszkrimináljanak ésszerűtlenül az egyes tartalmak között, hanem azok elérését egyenlő módon biztosítsák, azt célozva, hogy „az internet olyan nyílt platformként működjön, amely alapvető a véleménynyilvánítás szabadságának szempontjából is” (Bartóki-Gönczy 2014). Az interneten számos olyan, az államtól független szereplő jelent meg, amelyek képesek a szólásszabadság korlátozására, az internetszolgáltatók esetében közvetve, a véleményekhez való hozzáférés korlátozásán keresztül. Ugyanakkor, az ő motivációjuk – jelen állás szerint – legtöbbször nem a közéleti-politikai viták befolyásolása, hanem gazdasági érdekeik előmozdítása, pl. az előnyben részesített tartalomszolgáltatóktól való bevételsszerzés útján (Bartóki-Gönczy 2014).

Az internetszolgáltatók tehát új kapuőrök (*gatekeepers*) lehetnek, akiknek a szerepe egyfelől az online tartalmakhoz való hozzáférés infrastruktúrájának biztosítása, másfelől sajátos szerkesztés is lehet (Schejter–Yemini 2007). Utóbbi tevékenységük egy tekintetben analóg a kábelhálózatot üzemeltető műsorterjesztőkével, amennyiben képesek befolyásolni, hogy mely tartalmak jutnak el a közönséghez, illetve az eljutó tartalmak milyen eséllyel érik el ténylegesen a közönséget. Ugyanakkor az internet korántsem olyan korlátos kapacitású, mint az analóg kábelhálózat, a felhasználó sokkal inkább képes kontrollálni az általa valóban „fogyasztott” tartalmak körét, mint a kábeltévé esetében (Schejter–Yemini 2007), valamint a műsorterjesztő és a médiaszolgáltató között meglévő szerződéses kapcsolat – gazdasági egymásrautaltság – sem létezik az internethozzáférés-szolgáltatók és a tartalomszolgáltatók között.

Foster és McChesney (2011) sérelmezi, hogy mivel a valaha (a technikai fejlettség egy korábbi fokán) köztulajdonnak számító hírközlési hálózatok a hírközlési szolgáltatók magántulajdonává váltak, amelyet immár alkotmányos védelem is megillet, a jövőben e magánvállalkozások végezhetik a cenzúra feladatát (azaz, különbséget tehetnek vélemény és vélemény között, a hozzáférés lehetőségeit meghatározva), és az amerikai jogfelfogás szerint nem terhelik őket semmiféle, a sajtószabadsággal együtt járó köte-

lezettségek sem. Ha az internetszolgáltatóknak van sajtószabadsághoz való joga, és így a hálózatsemlegesség elvét a jog teljes egészében nem támogatja, akkor azt is tisztázni kell, hogy mi érthető bele egy ilyen sajátos szolgáltatás esetén a sajtószabadságba, és milyen korlátozások, illetve kötelezettségek társulnak hozzá.

2.2.3. Keresőmotorok

Karol Jakubowicz szerint a keresőmotorok „információs szolgáltatások”, azaz nem tekinthetők médiának, de „különleges kihívásokat és jelentékeny kockázatokat jelentenek” egy sor, a sajtószabadság szempontjából fontos értékre, illetve szabályozás hatékony alkalmazására, úgy mint a jogsértő tartalmakhoz való hozzáférés, a tartalmak közötti diszkrimináció és a véleménynyilvánítás gyakorlóira való ráhatás kizárása, a közélet fragmentálódásának megelőzése, a piaci verseny torzításának megakadályozása (Jakubowicz 2009: 34–35).

Az internetes világ legnagyobb vállalkozásával, a Google-lal kapcsolatban számos jogi kérdés merült fel az elmúlt években. Ezek közül több olyan található, amelynek köze van a Google – illetve általában a keresőmotorok – sajátos szerkesztői szerepéhez. A Google szolgáltatásai közül csak az egyik, de kétségteljesen a legszélesebb körben használt szolgáltatás a keresőmotor, amely nélkülözhetetlen az internet használatához, és amelyet kimagaslóan nagyobb mennyiségű felhasználó használ, mint versenytársait összesen. A Google keresőmotor-szolgáltatása nem állít elő tartalmat, hanem azokat egy, a vállalkozás által kialakított sorrendben közzéteszi. Ugyanakkor, a keresőmotor „szerkeszt”, hiszen tartalmakat rangsorol, amely jogsértés alapja, vagy felerősítője lehet,⁴ hasonlóképpen felmerült már a gyakori kereséseket rögzítő és javaslatként kiadó szóösszetételek (*autocomplete suggestions*) személyiségi jogot sértő jellege (Coors 2013). Az ún. feledtetéshez való jog⁵ (*right to be forgotten*) esetében pedig (amely szerint bizonyos, a kérelmezőre nézve sérelmes, a közérdeket nem szolgáló tartalmakat a Google-nak el kell távolítania a keresési találatok közül) már közvetlen szerkesztői tevékenységet lát el a vállalkozás, amely akár a közéleti-politikai véleményekre is kiterjedhet.⁶

⁴ A keresési találatok közötti rangsor, illetve a jogsértő tartalom ott elfoglalt előkelő helye hozzájárulhat a jó hírnév megsértéséhez, amennyiben felerősíti a jogsértés hatását (lásd French blogger fined over review’s Google search placing, BBC News, 2014. július 16., <http://www.bbc.com/news/technology-28331598>).

⁵ Itthon jellemzően a „feledés joga” formában fordul elő a kifejezés, amely az eredeti változat jelentését nem adja vissza pontosan – *A szerk.*

⁶ Lásd az Európai Bíróság ítéletét a C-131/12. sz. Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Espanola de Proteccion Datos Mario Costeja Gonzalez ügyben. A politikai vélemények „kereshetetlené tételének” problémáival kapcsolatban lásd Google reverses decision to delete British newspaper links. Reuters.com, 2014. július 3., <http://www.reuters.com/article/2014/07/03/us-google-searches-idUSKBN0F82L920140703>, és Google removing BBC link was ‘not a good judgement’ BBC News, 2014. július 3., <http://www.bbc.co.uk/news/technology-28144406>.

2.3. A felhasználói tartalom és a „hagyományos” média

Az egyik megközelítés szerint a felhasználó, ha tartalmat állít elő, éppúgy újságírónak számít, mint a professzionális újságíró, és ezért azonos jogok és kötelezettségek illetik meg, ugyanolyan etikai szabályok vonatkoznak rá (McGonagle 2013). A korábbi okfejtésből viszont egyértelműen az következik, hogy a sajtószabadság ott rögzített értelmezéséből adódóan szét kell választani a médiát és a „nem-médiát” (az újságírót és az „alkalmi hozzászólót”), éppen a média, és a sajtószabadság-fogalom devalválásának elkerülése érdekében. Ezt elfogadva állást kell foglalni arról is, felelős lehet-e a média akkor, ha ilyen tartalmat emel be saját tartalmai közé (ha a hivatásos újságíró és a *user* azonos státuszú, akkor ez a kérdés fel sem merül).

A felhasználói tartalom esetében tehát nem egyértelmű, hogy ki felel a tartalom jogsértő jellegéért. A jogrendszerek korábbi, az online világ létrejötte előtti időkhöz születtett válaszai ugyan inkább arra mutatnak, hogy az átvett tartalomért alapvetően az átvető médium felel, de az e logika alapján született bírói ítéletek az online világ erőteljes tiltakozását váltják ki.

E kérdésben az EJEB még nem foglalt állást általános érvénnyel, de két döntésében is jelezte, hogy ennek tisztázatlansága a tagállami jogrendszerekben az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt jogok megsértéséhez vezethet. Az Editorial Board of *Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine* ügyben⁷ a panaszos lapnak a rágalmozó felhasználói tartalom közzététele miatt történt felelősségre vonása az ukrán jog világos, a felelősség kérdését tisztázó rendelkezéseinek hiányában jogsértőnek minősült. A *K.U. v. Finland* ügyben⁸ a magánélethez való jog megsértését jelentette az, hogy a finn jog szerint nem volt azonosítható az a személy, aki a kiskorú panaszos nevében erotikus hirdetést jelentetett meg az interneten. Egy német bírósági ítélet pedig a Wikipédia internetes lexikont fenntartó alapítványt tette felelőssé azon rágalmozó tartalomért, amelyet a lexikon egy szerzője írt bele egy szócikkbe, holott a Wikipédia szerkesztési elve szerint bárki szabadon írhat szócikket, vagy bővítheti, javíthatja a meglévőket, a fenntartó a szerzőket nem ismeri.⁹

Tarlach McGonagle ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy az adott esetben alkalmazott szerkesztési eljárás/kontroll befolyásolhatja a felelősség mértékét is; a moderáció többféle formája – előzetes, utólagos, aktív, reaktív – elvben eltérő felelősségi szabályok alkalmazását teszi lehetővé (McGonagle 2013). Ennek megfelelően – értelemszerűen – minél erősebb a szerkesztői kontroll, annál nagyobb lehet a felelősség.

Jackie Harrison felhívja a figyelmet a felhasználói tartalmak (pontosság, tájékozottság, teljesség vonatkozásában jelentkező) minőségbeli problémáira (Harrison 2012). Lorna Woods ezzel összefüggésben pedig rögzíti, hogy „a kérdés bonyolultabb annál, mint hogy egyszerűen azt mondjuk, a több beszéd egyúttal több szabadságot is jelent” (Woods 2012: 168). A sajtószabadság célja szerint a minőségi, megbízható, szisztemati-

⁷ Editorial Board of *Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine* (app. no. 33014/05. 2011. május 5-i döntés).

⁸ *K.U. v. Finland* (app. no. 2872/02. 2008. december 2-i döntés).

⁹ OLG Stuttgart Urteil vom 2.10.2013, 4 U 78/13, http://lrw.juris.de/cgi-bin/laender_rechtsprechung/document.py?Gericht=bw&nr=17388. Wikimedia is liable for contents of Wikipedia articles, German court rules. *PC World*, 2013. november 27. <http://www.pcworld.com/article/2067460/wikimedia-is-liable-for-contents-of-wikipedia-articles-german-court-rules.html>.

kus munka nyomán előálló tartalmakat védi; ez nem akadályozhatja meg a felhasználókat a tartalmak előállításában, és tőlük a szakmai-etikai sztenderdek betartása sem várható el, de a professzionális médiának éppen ezért egyensúlyoznia kell, és időnként óvatos döntést hoznia arról, átvesz-e egy-egy – potenciálisan jogsértő – felhasználói tartalmat (Woods 2012).

Külön is említést érdemel az online kommentek (az egy, a professzionális média által előállított cikkhez, vagy akár egy magánblog vagy -weboldal bejegyzéséhez fűzött, névtelen hozzászólások) kérdése. Általános és kiérlelt válasz egyelőre arra a kérdésre sincs, miszerint felelhet-e a komment jogsértő tartalmáért a weboldal tartalomszolgáltatója, aki nem ismeri a kommentelőt, és nem maga tette közzé a jogsértő tartalmat (ahhoz csak felületet biztosított). Bár az online világ ezt szinte apokaliptizsként éli meg, de a jogi válaszok jellemzően nem zárják ki a weboldal tartalomszolgáltatójának felelősségét. Erre utal az eddigi egyetlen EJEK-ítélet, amely a weboldal ellenében döntött,¹⁰ valamint a magyar Alkotmánybíróság döntése is.¹¹ A kommentek szabadsága (azaz: korlátozatlansága) híveinek érvei sokfélék, de ami számunkra most fontos – a sajtószabadság fogalmi elemei szempontjából –, hogy mindegyikük vagy tagadja a komment és az annak közzétételét lehetővé tevő tartalomszolgáltató (adott esetben a „média”) közötti kapcsolatot, vagy nem vesz arról tudomást (a blogbejegyzéseken, publicisztikákon túl e kérdésben viszonylag kevés az alapos, szakmai szempontból átgondolt írás, ezek közül lásd pl. Nádori 2012, 2013). Ez nemcsak azt jelenti, hogy a két fél általában nem ismeri egymást, hanem azt is, hogy az így érvelők szerint érdekeikben sincsen átfedés. Holott a Delfi-ügyben az EJEK egyik érve éppen ez volt, nevezetesen hogy a kommentelés lehetőségének biztosítása az internetes újság professzionális tevékenységének része volt. A lap érdekelt volt az olvasók és a kommentek számának növelésében, amelytől hirdetési bevételei függtek.¹² Azaz, érvel az EJEK, a kommentek – bár szerzőik nem a lap alkalmazottai – mégis a lap tartalmának részévé váltak.

3. Internet és új demokrácia

A széles körben elterjedt nézet szerint az internet a demokratikus társadalmi berendezkedést is képes megújítani, mi több, képes hozzásegíteni autoriter államok társadalmait a demokrácia „alulról jövő” kiképzéséhez. Russell Weaver könyvében (Weaver 2013) mindkét folyamatra számos példát hoz (például az arab tavasz eseményeinek és a Twitter-használat összefüggéseire). James Curran ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy a demokratizálódni kívánó társadalmakban nem az internet, illetve az azokon keresztül elért közösségi oldalak idézték elő e társadalmi változásokat, hanem csak a már meglévő folyamatokra erősítettek rá (Curran 2008a). Az internet kétségtelenül egy rendkívül hatásos eszköz az aktivisták összekapcsolására, a vélemények cseréjére, a különböző események szervezésére. De a kommunikációra való megnövekedett képességet nem szabad

¹⁰ Delfi AS v. Estonia (app. no. 64569/09. 2013. októberi 10-i döntés).

¹¹ 19/2014. (V. 30.) AB határozat.

¹² Delfi-ügy, 89. bek. – a bíróság komplex érvelését, illetve annak kritikáját ezúttal mellőzzük, mert szorosan nem tartozik a tárgyunkhoz.

összekeverni annak tényleges hatásával (Curran 2008b). A nyugati államokban az internethasználat hozzájárulása a demokrácia fejlődéséhez legalábbis tisztázatlan (Rowbottom 2010). Úgy tűnik, a való világban tapasztalt politikai viszonyok jobbra reprodukálódnak az interneten is. Az interneten elérhető legerősebb hangok az offline világ mainstream médiumainak megkettőzött hangjai, a független véleményformálók pedig – ha vannak – háttérbe szorulnak (Rowbottom 2007). Jerome Barron megjegyzése a múlt század hatvanas éveiből ma is találó: „egy közösség lehetősége a szólásszabadság gyakorlására nem az alternatív médiumok sokaságának meglétén, hanem azon múlik, hogy mennyire lehetséges a véleményeket a legnagyobb hatású médiumokban megjeleníteni” (Barron 1967: 1653).

Ráadásul azt sem állíthatjuk, hogy a szólásszabadsággal szemben fellépni kívánó államok eszköztelenek lennének az internettel szemben. Az olyan államok, mint Irán vagy Kína sikerrel védik meg társadalmi berendezkedésüket, mi több, az internet által segítséget kaptak a magánszféra további felszámolásához, polgáraik folyamatos megfigyeléséhez. Furcsa módon ehhez akár még a Nyugattól is kaphatnak segítséget: a legkedveltebb, állami tulajdonban lévő kínai keresőmotor például nem listázta ki azon weboldalakat, amelyek a kínai demokrácia megteremtéséért állnak ki. Az Egyesült Államok manhattani kerületi bírósága szerint pedig ezzel az Első Alkotmánykiegészítésben védett jogát gyakorolta, azaz az efféle sajátos „szerkesztés” a szólás- és sajtószabadság védelmét élvezi.¹³ Egyáltalán nem evidens tehát, hogy az internet nem képes ártani a demokratizálódási igényeknek, azt célul tűző, elnyomott mozgalmaknak (lásd erről: Morozov 2011).

3.1. Kommercializálódás

Az internethez fűzött korai remények szerint az új médium egy más jellegű demokratizálódási folyamat katalizátora is lehetett volna, amely a mainstream médiában elfoglalt „piaci hadállások” megingatásában öltött volna testet. Mivel az internetet szabadon, különösebb költség nélkül lehet használni a vélemények kifejezésére, és a tartalom tárolásának kapacitása elvileg korlátlan, ezért jóval több hang és többféle vélemény tud ott megjelenni, mind a nyomtatott sajtóban, rádióban, televízióban, a súlyos költségek formájában megjelenő „belépési küszöb” – amely a független véleményformálást eddig megnehezítette – eltűnik. Ezzel pedig a közönség is jól jár, hiszen többféle hang közül találhatja meg az őt érdeklőt, valamint az ezekhez való hozzáférést sem korlátozza külső szereplő, illetve a hozzáférésnek számára jelentős költsége sincsen.

A gazdasági különbségek ugyanakkor az interneten egyáltalán nem tűntek el. A sikeres internetes tartalomszolgáltatás költsége szintén óriási, így a piaci szűkösség – a korábbi-tól eltérő módon, de hasonló eredménnyel – megmarad (Kenyon 2014). Mindenki más – a sok független blogger, véleményközlő – a nagyközönség számára láthatatlan; tartalmaikat kevesen keresik és kevesen olvassák. Az internet sem mentes a nagyvállalati dominanciától, a piaci koncentrációtól, a tartalmat ellenőrző kapuőröktől, a gazdasági alapú kirekesztéstől (Curran–Fenton–Freedman 2008). Eli Noam egyenesen azt állítja, hogy „az internet

¹³ Jian Zhang et al., v. Baidu.com Inc., United States District Court Southern District of New York, 11 Civ. 3388 (2014. március 27.). Lásd még: „China’s Baidu defeats U.S. lawsuit over censored search results” Reuters.com, <http://www.reuters.com/article/2014/03/27/us-baidu-china-lawsuit-idUSBREA2Q1VS20140327>

alapvető gazdasági jellegzetességei” azt sugallják, hogy „ha a médiapluralizmusra gondolunk, az internet nem a megoldás, hanem éppenséggel maga válik a problémává” (idézi Napoli–Karppinen 2013). Ha ezt túlzásnak érezzük is, annyi bizonyos, hogy az internet nem hozott létre kiegyenlítettebb játékkeret a kicsi és a nagy vállalkozások között (Curran 2008b). A nagy internetes cégek „kolonizálták” a kiberteret (Curran 2008a: 54). A leglátogatottabb weboldalak kivétel nélkül azon vállalatok kezében vannak, amelyek az offline világban is erős piaci pozícióval rendelkeznek, és akik az üzleti sikerben érdekeltek.

Az egyenlőtlenségek fenntartásához nemcsak az eleve meglévő gazdasági különbségek, hanem az internet használatát megkönnyítő új szolgáltatások is hozzájárulnak. Matthew Hindman például arra a következtetésre jutott, hogy a keresőmotorok nem demokratikusan működnek, a létező tartalmak egy kisebb részére irányítják rá a figyelmet (Hindman 2008). Ezen túlmenően a keresőmotorok, például a Google a saját, nem nyilvános szempontjai alapján szelektál is a tartalmak között (Nunziato 2009). Ehhez járul az a felhasználói magatartás, miszerint az információt kereső felhasználók jobbra megelégszenek a keresőmotor által preferált tartalmakkal. Így a mérhető látogatottságú, közéleti tartalmú weboldalak száma még az Egyesült Államokban is meglepően alacsony, azaz a piac az interneten is erősen koncentrált, a leghatékonyabb véleményformálók pedig az interneten is az offline világban meghatározó erejű nagy médiavállalkozások, vagy azok a bloggerek, akik kvalifikáltságuk, előéletük, társadalmi pozíciójuk folytán amúgy sem lennének kiszorítva a médiából (Hindman 2008).

Ennek ellenére nem állítható, hogy az internet ne növelte volna ténylegesen a demokratikus nyilvánosság mozgásterét, illetve hogy ez a fajta kommercializálódás ne járult volna hozzá az internet gyors elterjedéséhez és népszerűségéhez, a technológia folyamatos fejlődéséhez, de a kezdeti remények valóra váltására már jóval kevésbé alkalmas – a „profit legyőzi az elveket” (Vegh 2006: 63–78).

3.2. Átalakuló hírszolgáltatás – bloggerek és a média

Az új médiavilág láttán többen a régi vágású újságírás és különösen a költséges oknyomozó újságírás halálát vetítik előre (McChesney–Nichols 2011, McChesney–Pickard 2011, Starkman 2014). Az ennél kevésbé pesszimisták is jelzik a számos problémát, amit az internet terjedése okozott. Robin Foster tanulmányában a hírek sokszínűségének lehetőségeit vizsgálta a digitális világban. Abból indult ki, hogy bár az internet látszólag jelentős mértékben hozzájárul a hírek terjedéséhez és sokszínűségük (a források számának) növekedéséhez, mindez új kockázatokat is teremtett. E kockázatok a „digitális közvetítők” (*digital intermediaries*) tevékenységében rejlik. Foster szerint ezen közvetítők (hír-aggregátorok, mint a Yahoo, keresőmotorok, mint a Google, közösségi médiumok, mint a Facebook és online üzletek fenntartói, digitális készülékek gyártói, mint az Apple) jelentős mértékben képesek kontrollálni az interneten elérhető híreket. Egyfelől szűk keresztmetszet (*bottleneck*) jelentenek, amelyeken keresztül a felhasználó a hírekhez jut, másfelől szerkesztői jellegű döntéseket hoznak arról, mely híreket továbbítsák vagy tegyék elérhetővé, harmadrészt formálják a hírszolgáltatás jövőbeni üzleti modelljeit, végül hajlamosak és képesek a politikai agenda befolyásolására (Foster

2012). Ennek megfelelően e közvetítők tevékenységét szabályozni szükséges, a demokratikus nyilvánosság, pontosabban a hírekhez való hozzáférés érdekében.

Ettől függetlenül az internet elkezdte lebontani az akadályokat a professzionális újságírók és a független véleményformálók között, és hozzájárult az újságírás demokratizálásához, legalábbis abban az értelemben, hogy több hang megjelenését tette lehetővé a nyilvános térben. Másik oldalról legalábbis kérdéses, hogy az internet hogyan befolyásolja az újságírás jövőjét. Egyrészt, az internetes hírszolgáltatások, közösségi oldalak nagymértékben átalakították a korábbi olvasói-felhasználói szokásokat, tömegeket fordítottak el a professzionális médiatermékektől, aláásva így azok gazdasági alapját (Foster 2012). Másrészt, a híraggregátor és közösségi oldalak valódi teljesítmény (tartalom-előállítás) nélkül húznak hasznót a profi újságírók által előállított tartalmakból (is), szintén megbillentve a korábbi üzleti modelleket (MTE tanulmány 2013). Harmadrészt, a felhasználói szokások változása azért nem érinti a korábbi piaci *status quo* egyes, kiemelten fontos jellegzetességeit: a médiapiacokon még ma is a televízió a legfontosabb (legtöbb reklámbevételt generáló) médium, a hírek első számú forrása (Curran 2008b), a független fórumoknak tekintett blogok pedig egyáltalán nem vonzanak tömegeket (Curran 2008b, Hindman 2008).

A hírszolgáltatás világa tehát változik, de nem feltétlenül úgy, ahogyan azt remélni lehetett. A piaci átrendeződés legnagyobb vesztese a komoly újságírás első számú otthona, a nyomtatott sajtó, a helyébe lépő új hangok pedig valóban nagyszámban léteznek, de hangerejük csekély, és funkciójuk sem azonos a professzionális újságírással. Az oknyomozásra anyagi lehetőségeiknél fogva is már eleve képtelen, szabadidős tevékenységként űzött, vagy éppen ellenkezőleg a „független blogger”-köntösbe bújtatott elit véleményformálók és az internetre adaptált mainstream médiatermékek különösebben nem járulnak hozzá a tartalmak, vélemények sokszínűségének növeléséhez.

Mindezekhez képest már szinte csak részletkérdés, hogy mi legyen a sorsa a televíziókra és a rádiókra vonatkozó, számukra a kiegyensúlyozott tájékoztatást előíró, Európában az államok széles körében ismert kötelezettséggel. Az egyik lehetséges válasz szerint, mivel a korábbi szűkösség megszűnt, azaz az új médiavilágban számtalan forrásból tájékozódhat valamennyi érdeklődő, ezért ez a korábbi szabályozási megoldás értelmét veszítette, mondhatni, anakronisztikus (e nézettel vitatkozva jól összefoglalja azt Feintuck 2012). Steven Barnett és Mike Feintuck ezzel szemben a kiegyensúlyozott tájékoztatás fenntartása mellett érvel, hangsúlyozva a megbízható, komolyan vett etikai szempontok alapján működő médiumok fontosságát, az új médiakörnyezetben is (Barnett 2012, Feintuck 2012). Mint Barnett megjegyzi, amíg a televíziós újságírás elkülöníthető az internetes újságírástól, addig nincs indok a médiumspecifikus szabályok megszüntetésére (Barnett 2012). Feintuck szerint pedig mára tévesnek bizonyult az a korábban megfogalmazott feltevés, mely szerint a szabad, korlátozásmentes médiapiac a nézetek sokszínűsége automatikusan megjelenik, és így létrejön a kiegyensúlyozottság (Feintuck 2012). Ahogy Richard Sambrook fogalmaz:

„ha a pártatlanság és az objektivitás elvesztette a jelentését, újra fel kell őket találnunk, vagy alternatív szabályokat alkotnunk az újságírás megalapozására, és annak érdekében, hogy segítsük közérdekű célja szolgálatában – az emberek számára történő információátadásban, annak érdekében, hogy szabadon legyenek és gyakorolhassák az önkormányzáshoz való jogukat” (Sambrook 2012: 39).

4. Összegzés

Ha jól működő, a demokráciát szolgáló demokratikus nyilvánosságot szeretnénk, akkor szükségünk van az állami szabályozásra – erre tanít az elmúlt két évtized, amelyben végignézhattük az internettel mint új médiummal kapcsolatban megfogalmazott kezdeti remények szertefoszlását. Persze, a médiával kapcsolatban megfogalmazott sarkos állítások mindig túlzottan általánosítók lesznek. Az internet valóban gazdagította az életünket, hozzájárult a média sokszínűségének növeléséhez, de eközben egyrészt reprodukálta a hagyományos médiavilág problémáit, valamint újakat is kreált azok mellé. Kétséges tehát, hogy a mérleg végeredményben inkább pozitív vagy negatív-e, a csálódottságérzés viszont bizonyos.

A szabályozás iránti vágyat ugyanakkor óvatosan, megfelelő keretek közé kell szorítani. Egyfelől a jogi megoldás nem lehet csodaszer, csak legfeljebb hasznos segítség a közérdekű célok eléréséhez, másfelől az állami beavatkozás a még mindig képlékeny, soha nem megjósolható, folyamatos változások elé néző internet esetében eleve kockázatos, amennyiben hatékonysága kérdéses, és akár még az elhárítani kívánthoz képest nagyobb károk okozója is lehet. Ráadásul az internet jellegéből adódóan a szabályozás nemigen lehet pusztán állami; amennyiben hatékonyságot várunk tőle, úgy európai, vagy még inkább egyenesen univerzális szintre kellene emelkednie.

Ettől függetlenül tudomásul kell venni, hogy a sajtószabadság érdekeltjeinek körébe több, új típusú szolgáltatás nyújtója is belépett, akiknek – ha ragaszkodunk korábbi elveinkhez a média demokratikus feladataival kapcsolatban – a jogok biztosításán túl kötelezettségeket is elő lehet írni. Az, hogy a már közeljövőben megvalósíthatóknak látszó szabályozási terhek és megoldások mennyiben járulnak hozzá ténylegesen a demokratikus nyilvánosság működéséhez, illetve milyen módon tud ezenkívül az állam tenni a médiáért, az a jövő kérdése. Az állam és a szabályozás, amelyekről beszélünk „nem az az állam, amelyet jelenleg látunk és nem az a szabályozás, amelynek jelenleg ki vagyunk téve, de olyan, amelynek elérésére törekednünk kell” (Freedman 2012: 117).

Irodalom

- Barendt, Eric (2005) *Freedom of Speech*. Oxford University Press (2. kiad.)
- Barnett, Steven (2012) Imposition or Empowerment? Freedom of Speech, Broadcasting and Impartiality. In Amos, Merris – Harrison, Jackie – Woods, Lorna (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden & Boston, Nijhoff.
- Barron, Jerome A. (1967) Access to the Press – A New First Amendment Right. *Harvard Law Review*, vol. 80. 1641. o.
- Bartóki-Gönczy Balázs (2014) [megjelenés alatt]. Kísérletek a hálózatsemlegesség szabályozására az Egyesült Államokban és az Európai Unióban. In Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiaszabályozás a 21. század elején*. Budapest, Wolters Kluwer.
- Berec response (2010) Body of European Regulators of Electronic Communications (BEREC) 2010. Response to the European Commission’s consultation on the open Internet and net neutrality in Europe. 30 September 2010, BoR (10) 42. (összefoglalja: Bartóki-Gönczy 2014)
- Coors, Corinna (2013) Reputations at Stake: The German Federal Court’s Decision concerning Google’s Liability for Autocomplete Suggestions in the International Context. *Journal of Media Law*, 2. sz.

- Curran, James (2008a) Rethinking Internet History. In Curran, James – Fenton, Natalie – Freedman, Des (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. London, Routledge.
- Curran, James (2008b) Reinterpreting the Internet. In Curran, James – Fenton, Natalie – Freedman, Des (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. London, Routledge.
- Curran, James – Fenton, Natalie – Freedman, Des (2008) Conclusion. In Curran, James – Fenton, Natalie – Freedman, Des (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. London, Routledge.
- European Parliament, Directorate-General for Internal Policies (2013) *The Challenges of Connected TV*. Note. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/513976/IPOL-CULT_NT%282013%29513976_EN.pdf
- Feintuck, Mike (2012) Impartiality in News Coverage: The Present and the Future. In Amos, Merris – Harrison, Jackie – Woods, Lorna (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden & Boston, Nijhoff.
- Foster, John B. – McChesney, Robert W. (2011) The Internet's Unholy Marriage to Capitalism. *The Monthly Review*, 10. sz. <http://monthlyreview.org/2011/03/01/the-internets-unholy-marriage-to-capitalism/>
- Foster, Robin (2012) *News Plurality in a Digital World*. Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford.
- Freedman, Des (2012) Outsourcing Internet Regulation. In Curran, James – Fenton, Natalie – Freedman, Des (szerk.): *Misunderstanding the Internet*. London – New York, Routledge.
- Gibbons, Thomas (2012) Free Speech, Communication and the State. In Amos, Merris – Harrison, Jackie – Woods, Lorna (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden & Boston, Nijhoff.
- Grimmelmann, James (2007) The Structure of Search Engine Law. *Iowa Law Review*, vol. 93. 1. o.
- Harrison, Jackie (2012) Freedom of Expression: The BBC and User Generated Content. In Amos, Merris – Harrison, Jackie – Woods, Lorna (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden & Boston, Nijhoff.
- High Level Group on Media Freedom and Pluralism (2013) *A Free and Pluralistic Media to Sustain European Democracy. Report* http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/hlg/hlg_final_report.pdf
- Hindman, Matthew (2008) *The Myth of Digital Democracy*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- Jakubowicz, Karol (2009) *A New Notion of Media? Media and Media-like Content and Activities on New Communication Services* (background text) Strasbourg, Council of Europe http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/New_Notion_Media_en.pdf
- Kenyon, Andrew T. (2014) Assuming Free Speech. *The Modern Law Review*, vol. 77. 379. o.
- Majtényi László – Polyák Gábor (2011) A szabadság hazai hagyományának megtagadása – új médiatörvények Magyarországon. *Közjogi Szemle*, 1. sz.
- McChesney, Robert W. – Nichols, John (2011) *The Death and Life of American Journalism: The Media Revolution that Will Begin the World Again*. New York, Nation Books.
- McChesney, Robert W. – Pickard, Victor (szerk.) (2011) *Will the Last Reporter Please Turn out the Lights: The Collapse of Journalism and What Can Be Done To Fix It*. New York, New Press.
- McGonagle, Tarlach (2013) User-generated Content and Audiovisual News: The Ups and Downs of an Uncertain Relationship. In *Open Journalism. IRIS Plus*, 2. sz.
- Morozov, Evgeny (2011) *The Net Delusion. The Dark Side of Internet Freedom*. New York, Public Affairs Publishing.
- MTE tanulmány (2013) Az online aggregátorok működésének hatása a hazai tartalomszolgáltatás iparági folyamataira. (A Magyarországi Tartalomszolgáltatók Egyesülete által készített tanulmány) http://mte.hu/dokumentumok/PwC-MTE_TANULMANY_vegso_valtozat_2013.12.09.pdf

- Napoli, Philip M. – Karppinen, Kari (2013) Translating Diversity to Internet Governance. *First Monday*, december 2. <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/4307/3799>
- Nádori Péter (2013) Delfi AS v. Észtország: strasbourgi döntés a névtelen kommentekért viselt szolgáltatói felelősségről. *Infokommunikáció és Jog*, 56. sz.
- Nádori Péter (2012) Kommentek a magyar interneten: a polgári jogi gyakorlat. In *Medias Res*, 2. sz.
- Nunziato, Dawn C. (2009) *Virtual Freedom. Net Neutrality and Free Speech in the Internet Age*. Stanford, California, Stanford University Press.
- Rowbottom, Jacob (2010) *Democracy Distorted. Wealth, Influence and Democratic Politics*. Cambridge – New York, Cambridge University Press.
- Rowbottom, Jacob (2007) Sajtószabadság és politikai vita a digitális korban. *Fundamentum*, 2. sz.
- Sambrook, Richard (2012) *Delivering Trust: Impartiality and Objectivity in the Digital Age*. Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford.
- Schejter, Amit M. – Yemini, Moran (2007) “Justice, and Only Justice Shall Pursue”: Network Neutrality, the First Amendment and John Rawls’s Theory of Justice. *Michigan Telecommunications and Technology Law Review*, vol. 14.
- de Sola Pool, Ithiel (1983) *Technologies of Freedom*. Harvard University Press.
- Starkman, Dean (2014) *The Watchdog That Didn’t Bark: The Financial Crisis and the Disappearance of Investigative Journalism*. New York, Columbia Journalism Review Books.
- Tambini, Damian – Leonardi, Damian – Marsden, Chris (2007) *Codifying Cyberspace. Communications Self-Regulations in the Age of Internet Convergence*. London – New York, Routledge.
- Thorgeirsdóttir, Herdís (2013) A névéhez méltó újságírás: az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének pozitív értelmezése. In *Medias Res*, 1. sz.
- Thorgeirsdóttir, Herdís (2005) *Journalism Worthy of the Name: Freedom within the Press and the Affirmative Side of Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Brill Academic Publisher.
- Vegh, Sandor (2006) Profit over Principles: The Commercialization of the Democratic Potentials of the Internet. In Sariakis, Katharine – Thussu, Daya K. (szerk.): *Ideologies of the Internet*. Cresskill, New Jersey, Hampton Press.
- Weaver, Russell L. (2013) *From Gutenberg to the Internet: Free Speech, Advancing Technology, and the Implications for Democracy*. Durham, Carolina Academic Press.
- Woods, Lorna (2012) User Generated Content: Freedom of Expression and the Role of the Media in a Digital Age. In Amos, Merris – Harrison, Jackie – Woods, Lorna (szerk.): *Freedom of Expression and the Media*. Leiden & Boston, Nijhoff.